

KOHDISTAJAT JA KOHTEET SANOMALEHDESSÄ

MENETELMIÄ VUOROVAIKUTUKSEN MÄÄRÄN JA LAADUN MITTAAMISEKSI¹

Artikkelissa esitellään sisällönanalyysimenetelmä, jonka avulla keskustelua sanomalehtiteksteissä voidaan analysoida määrällisesti vuorovaikutuksen ja sen dialogisuuden kannalta. Menetelmä rakentuu viidestä analyysimuuttujasta, ja se pohjautuu muun muassa narratologisen tekstintutkimuksen, Balesin vuorovaikutusanalyysin sekä etnometodologisen keskustelunanalyysin ideoihin. Artikkelissa pohditaan kasvokkaisen vuorovaikutuksen ja tekstissä toteutuvan vuorovaikutuksen yhtäläisyyksiä ja eroja ja havainnollistetaan analyysimenetelmää esimerkkiaineiston avulla. Menetelmän ideana on tutkia, millaisiin suhteisiin jutuissa esiintyvät toimijat asettuvat keskenään ja miten juttukertoja osallistuu vuorovaikutukseen. Analyysin yksikkönä on kahden jutussa esiintyvän toimijan (tai toimijan ja kertojan) välinen suhde.

Julkisen keskustelun tutkimisen taustalla on yleensä ajatus, että keskustelun aihe on jollain tapaa yhteiskunnallisesti merkittävä. Keskustelu mielletään osaksi enemmän tai vähemmän demokraattista poliittista prosessia. Tällöin melkein itsestään selvän olennaiselta tuntuu selvittää, millaisia mielipiteitä tuodaan esiin, ketkä saavat äänensä kuuluviin ja millaisten kielellisten keinojen avulla oikeutetaan joitakin kantoja toisten kustannuksella. Tutkimuksen tulos voisi olla esimerkiksi se, että keskustelua tuloverotuksesta hallitsivat veronalennusta vaativien mielipiteet ja näkökulmat, jotka perustuivat ajatuksen korkean verotuksen työllisyyttä heikentävistä rakenteellisista vaikutuksista. Julkisen keskustelun tutkimus onkin ollut vallitsevasti tällaista keskustelun sisällöllistä tutkimusta, kun vastaavasti keskustelun vuorovaikutteisia piirteitä on tutkittu yllättävänkin vähän (Pietilä 2001a).

Julkisen keskustelun kannalta on kuitenkin ratkaisevan tärkeää myös se, millä tavalla keskustelua käydään. Kohdellaanko osapuolia reilusti? Ketkä pääsevät itse ääneen, ketkä ovat pikemminkin kommentoinnin kohteena? Tartutaanko esitettyihin näkökulmiin vai jätetäänkö olennaisia puheenvuoroja huomiotta? Ketkä tekevät keskustelussa ehdotuksia, ketkä keskittyvät ehdotusten kritisoimiseen? Onko keskustelu ristiriitoja peittelevää vai kär-

jistävää? Tällaiset vuorovaikutusta koskevat kysymykset liittyvät esimerkiksi kansalaisjournalismiprojektien pohdintoihin pääsystä, keskusteluvuudesta ja deliberatiivisuudesta journalismissa (Heikkilä & Kunelius 1997). Samoin ne voivat antaa empiiristä pohjaa arvioida julkista keskustelua habermasilaisittain ”yhteisöllisen totuuden metsästyksen” näkökulmasta (Renvall & Reunanen 1999).

Yksi syy julkisen keskustelun vuorovaikutteisuuden vähäiselle tutkimukselle voi olla se, että viestimet on mielletty ensisijaisesti tiedonvälittäjiksi. Ne on kyllä tunnistettu mielipiteiden esittämisen areenaksi, mutta mielipiteiden esittäjien välisen vuorovaikutuksen on ehkä ajateltu tapahtuvan jossain viestintien ulkopuolella. Kauko Pietilän ja Klaus Sondermannin (1994) Sanomalehden yhteiskunta -teos lienee ensimmäisiä tutkimuksia, joissa korostetusti tutkitaan vuorovaikutusta nimenomaan viestimissä. Myös journalismia omana generisenä tekstikäytäntönään tarkastelevassa tekstintutkimuksessa (esim. Ridell 1990, 1994; Pietilä 1995; Reunanen 1995; Kunelius 1996) on korostunut nimenomaan journalismin vuorovaikutteinen puoli. Viime vuosina kansalaisjournalismikeskustelu näyttäisi herättäneen kiinnostusta viestimissä käydyin keskustelun tutkimiseen myös vuorovaikutuksen näkökulmasta (esim. Renvall 2000; Raittila 2001a; Pietilä 2001b, 2002; Utriainen 2002, Reunanen 2003).

Vuorovaikutusta koskevat tarkastelut voi jakaa *analyttisiin* ja *normatiivisiin*. Analyttisissä tarkasteluissa eritellään vuorovaikutusmuotoja ja niiden funktioita ilman, että vuorovaikutusta sinänsä pidettäisiin enempää toivottavana kuin moittittavana. Tällaisia suuntauksia ovat etnometodologinen keskusteluanalyysi (*conversation analysis, CA*), tätä edeltänyt Balesin vuorovaikutusanalyysi sekä kirjallisuustieteen narratologinen suuntaus. Keskusteluanalyysissä ja Balesin vuorovaikutusanalyysissä tarkasteltavina ovat tyyppillisimmin kasvokkaiset vuorovaikutustilanteet, kun narratologiassa tarkastellaan tekstin henkilöiden suhteita toisiinsa ja tekstin kertojaan. Näissä suuntauksissa vuorovaikutus ymmärretään melko teknisessä mielessä. Kiinnostus kohdistuu vuorovaikutuksen muotoihin sekä tulkintoihin niiden tehtävistä vuorovaikutustilanteesta. Narratologiassa kysymys pelkistyy usein siihen, kenen näkökulmasta asioita milloinkin esitetään.

Demokratialähtöisissä, julkisuutta ja joukkoviestintää koskevissa tarkasteluissa vuorovaikutus taas määrittyy tavallisimmin normatiivisesti. Erityisesti deliberatiivisissa demokratiakäsityksissä vuorovaikutus nähdään demokratian olennaiseksi piirteeksi: päätös on demokraattinen, kun siihen on päädytty avoimessa ja ratkaisuhakuisessa keskustelussa. Kun vuorovaikutusta tarkastellaan normatiiviselta kannalta, käytetään usein dialogisuus-termiä. Kyse ei ole enää vuorovaikutuksen teknisistä muodoista, vaan dialogisuus asettaa osapuolille vaateita, kuten valmiutta harkita toisten esittämiä näkökantoja ja muuttaa omia vakaumuksiaan (esim. Pellizzoni 2001, 77; Matikainen 2002, 99–103; Sarja 2000, 13–15). Myös Habermasin (1987/1982, 82–91) esittämät kommunikatiivisen toiminnan pätevyysvaatteet voi tulkita tällaisiksi normatiivisiksi dialogisuuden kriteereiksi. Normatiivisissa suuntauksissa dialogisuus mielletään yleensä tavoiteltavaksi asiaksi: mitä dialogisempaa keskustelu on, sen parempi.

Tässä artikkelissa esitän yhden mahdollisuuden sanomalehtiteksteissä käytävän keskustelun analysoimiseksi vuorovaikutuksen kannalta. Tavoitteena

on menetelmä, jolla vuorovaikutusta ja sen dialogisuutta voisi ainakin karkeasti ja suuntaa antavasti eritellä määrällisesti. Tämä taas tekisi mahdolliseksi vaikkapa lehtien tai niissä esiintyvien toimijaryhmien vertailun dialogisuuden kannalta. Pohdin ensin kasvokkaisen vuorovaikutuksen ja tekstissä toteutuvan vuorovaikutuksen yhtäläisyyksiä ja eroja. Sen jälkeen esittelen ehdottamani analyysimenetelmän ja havainnollistan sitä esimerkkiaineiston avulla. Menetelmän ideana on tutkia, millaisiin suhteisiin jutuissa esiintyvät toimijat² asettuvat keskenään ja miten juttukertoja³ osallistuu vuorovaikutukseen. Analyysin yksikkönä on kahden jutussa esiintyvän toimijan (tai toimijan ja kertojan) välinen suhde.

KASVOKKAISKESKUSTELUSTA KERRONNALLISIIN TILANTEISIIN

Vuorovaikutusta on tutkittu tavallisimmin kasvokkaistilanteissa, ja tutkimusmenetelmiä on kehitetty nimenomaan niihin soveltuviksi. Julkinen keskustelu sanomalehdissä eroaa kasvokkaisesta ainakin kolmessa suhteessa. Ensinnäkin keskustelun jäsentyminen puheenvuoroiksi ja niiden vieruspareiksi on epämääräisempää kuin kasvokkaiakeskustelussa. Toiseksi osapuolet eivät muodosta kasvokkaiakeskustelun tapaan suljettua piiriä, vaan vuorovaikutusta kehystää epämääräinen yleisö, johon siihenkin ollaan vuorovaikutuksessa. Kolmanneksi lehtikeskustelussa tekstin kertoja tyypillisesti kertoo, mitä puhujat ovat sanoneet, kun taas kasvokkaiakeskustelussa kukin puhuja puhuu omalla äänellään.⁴

Etnometodologisessa keskusteluanalyysissä voidaan tutkia, millaisia tehtäviä (*activity*) yksittäisillä puheenvuoroilla (*turn*) on vuorovaikutustilanteessa sekä millaisin kielellisin keinoin näitä tehtäviä toteutetaan (Drew & Heritage 1992, 32). Lisäksi voidaan analysoida puheenvuorojen jaksottumista. Keskusteluanalyysissä on esimerkiksi tutkittu toisiaan edellyttäviä vieruspareja. Tällaisia ovat muun muassa tervehdys-tervehdys- sekä kysymys-vastaus-parit, joissa eri toimijoiden puheenvuorot muodostavat tunnistettavan kokonaisuuden, sekvenssin. (Aslama 1998, 155.) Lehtikeskustelusta puheenvuorojen tehtävien ja niiden jaksottumisen tutkiminen on ongelmallisempaa, koska vuorovaikutustilanne on epämääräisempi. Ei ole välttämättä selvää, ketkä ovat vuorovaikutustilanteessa läsnä, eikä puheita useinkaan osoiteta tietylle taholle, vaan epämääräisesti julkisuuteen.⁵ Vaikka puheenvuorot olisivatkin reaktioita edellisiin puheenvuoroihin, tämä ei useinkaan käy jutuista suoraan ilmi.

Jotta kasvokkaisen vuorovaikutuksen erittelymenetelmiä voisi soveltaa sanomalehtiteksteihin, on syytä erottaa toisistaan puheen kohde ja osoite (vrt. Pietilä & Sondermann 1994, 181). Kasvokkaistilanteissa puheen kohde ja osoite on helppo pitää erillään. Kun esimerkiksi moitin presidentin toimintaa, puheeni *kohteena* on presidentti, mutta *osoitan* sen keskustelukumppanilleni, joka yleensä ei ole presidentti. Niin keskusteluanalyysissä kuin Balesin analyysissäkin vuorovaikutuksen osapuolina pidetään ensisijaisesti vain osoittavia ja osoitettavia tahoja. Esimerkkitapauksessa presidentti ei siis olisi vuorovaikutuksen osapuoli.

Lehtikeskustelussa osoitteet ja kohteet eivät erotu toisistaan yhtä selvästi kuin kasvokkaiakeskustelussa. Jos kirjoitan presidenttiin kohdistuvat moitteeni lehteen, ne kohdistuvat edelleen presidenttiin, mutta voi myös ajatella,

että ne on osoitettukin presidentille. Presidentti olisi siis tällöin vuorovaikutuksen osapuoli. Lehtijuttujen puheenvuoroja on varsin luontevaa pitää enemmän tai vähemmän suorina keskusteluhaasteina niille tahoille, joista puheenvuoroissa puhutaan. Presidenttiä koskeva kirjoitukseni muodostaa keskusteluanalyttisen etujäsenen (moite), joka antaa presidentille tai jollekin muulle taholle mahdollisuuden osallistua vuorovaikutukseen jälkijäsenellä (moitteen kiistäminen, moitteen vahvistaminen tms.). Voi myös olettaa, että moitteeni on saanut pontin presidentin julkisuudessa tekemästä teosta. Näin moitteeni olisi myös reaktio presidentin aloitteeseen.

Se kuinka sitovaksi tällainen haaste koetaan, riippuu paljolti osapuolten välisistä valtasuhteista. Kun Elinkeinoelämän valtuuskunnan johtaja Risto Penttilä kritisoi presidentti Tarja Halosta huhtikuussa 2004 Helsingin Sanomissa, toimittajat kysyivät ja saivat presidentiltä vastakommentin. Jos saman mielipiteen olisi esittänyt nimimerkkikirjoittaja Iltalehden yleisönosastossa, presidentti tai toimittajat tuskin olisivat kokeneet haastetta kovin velvoittavaksi.

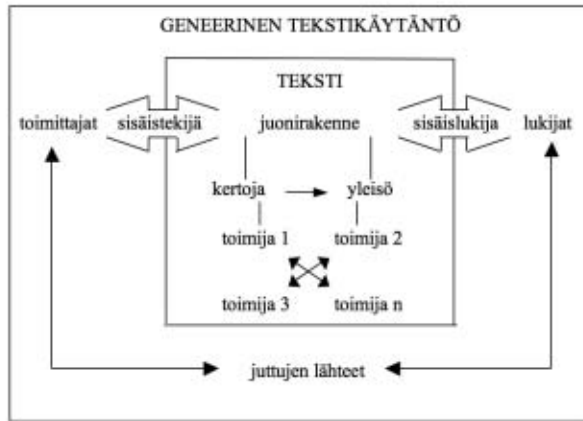
Vaikka sanomalehtikeskustelussa puheenvuorojen suhteet toisiinsa eivät ole ilmeisiä samassa osoittamisen mielessä kuin kasvokkaiskeskustelussa, vuorovaikutuksen tutkiminen on mahdollista, jos hyväksytään puheen kohteet vuorovaikutuksen osapuoliksi. Minusta tämä on järkevä ratkaisu. Voitaisiin tietysti pitäytyä vain sellaisissa vuorovaikutussuhteissa, joissa nimenomaisesti ilmaistaan, mihin puheenvuoroon reagoidaan ja kenelle sanat osoitetaan. Tämä onkin luonteva tapa esimerkiksi yleisönosastokirjoitusten tai verkkokeskustelun erittelyssä, joissa reagointi ja osoittaminen on useammin nimenomaista kuin vaikkapa uutisissa (Pietilä 2002, 141). Silloin taas, kun aineistona on myös uutisia ja pääkirjoituksia, on mielekästä tulkita myös puheen kohteet vuorovaikutuksen osapuoliksi.

Journalistisen keskustelun puheenvuorojen ja vierusparien epämääräisyys liittyy toiseen mainitsemaani kasvokkaisen ja journalistisen keskustelun eroon eli siihen, että journalismissa vuorovaikutuksen osapuolena on jutuissa mainittujen tahojen lisäksi lehtijuttuja lukeva tai televisio-ohjelmia katsova yleisö. Yleisöä puhutellaan toisinaan suoraankin, mutta vaikkei puhuteltaisikaan, se on mukana epäsuorasti, koska puheenvuoroja esittävät ottavat yleisön läsnäolon huomioon. Journalistisessa keskustelussa on siten mukana kaksois-perspektiivi: yhtäältä vuorovaikutukseen osallistuvat jutuissa mainitut tahot, toisaalta koko ajan vilkuillaan myös epämääräiseen, jutuissa mainitsematta jäävään yleisöön.

Kolmas kasvokkaista ja journalistista keskustelua erottava seikka on journalistisen keskustelun välittyneisyys. Siinä missä kasvokkaiskeskustelussa kukin osapuoli puhuu itse, siinä journalistisen keskustelun puheenvuoroja välittää yleensä journalistinen instituutio ja journalistinen kertoja sen edustajana. Kukin tiedotusväline harkitsee, mitä puheenvuoroja se julkaisee, ja lisäksi jutuissa esiintyvien tahojen puheenvuoroja kontekstoidaan ja asemoidaan usein voimakkaastikin.

Viestimissä käytävän julkisen keskustelun vuorovaikutusta tutkittaessa on siis otettava huomioon puheenvuorojen jaksottumisen epämääräisyys, vuorovaikutusta kehystävän yleisön rooli sekä viestintävälineen ja juttukertojan keskustelua organisoiva rooli. Sanomalehtijuttujen kohdalla juttumuodon ja juttukertojan rooli on niin keskeinen, että on luontevaa puhua *kerronmallisista*

tilanteista. Kerronnallisessa tilanteessa on olennaista kertojan ja toimijoiden välinen vuorovaikutus, toimijoiden keskinäinen vuorovaikutus (joka sekin toteutuu kertojan organisoimana) sekä jutun yleisöön kohdistama puhuttelu, jossa niin kertojalla kuin jutussa esiintyvillä toimijoillakin on oma osansa. Tätä tekstin sisäistä vuorovaikutusta puitteistaa edelleen kullekin tekstille ominainen geneerinen tekstikäytäntö.

KUVIO 1. Kerronnallinen tilanne journalismin geneerisessä tekstikäytännössä.

Kuvio 1 on sovellus Pietilän (1995/1991, 68) ja Ridellin (1998, 106) esittämistä vastaavista kuvioista, ja onpa siinä eräitä yhtymäkohtia Faircloughin (1997/1995, 82) viestintätilanteen diskurssianalyttistä viitekehystä havainnollistavaan kaavioonkin. Kuvioon voisi aivan hyvin lisätä Faircloughin kaaviosta ”sosiokulttuurisen käytännön”, joka muodostaisi kuvion ulkopuolelle vielä yhden kontekstoivan kehän.⁶

Geneeriset konventiot ohjaavat toimittajien työskentelyä, kuten toimintaa lähteiden kanssa. Lähteet ja lukijat on yhdistetty toisiinsa siksi, että lukijat ja lähteet ovat, tai ainakin voisivat olla, samoja henkilöitä. Kenellä tahansa lukijalla pitäisi olla mahdollisuus joko esittää itse tai saada joku esittämään oma näkökantansa käsillä olevaan asiaan, mikäli tämä kanta ei ole jo tullut esiin. Niin toimittajat, lähteet kuin lukijatkin ovat tekstikäytännössä mukana, joskin niiden toimintatavat ja suhde geneerisiin konventioihin eroavat toisistaan. Toimittajat ovat ehkä tiukimmin kiinni genren määrittämissä jutun teon tavoissa, ja lukijoiden geneerinen lukutaito vaihtelee enemmän. Lähteiden geneerisessä kompetenssissa taas on kysymys paljolti niiden omaksumista mediastrategioista (ks. esim. Luostarinen 1994).

Liikenne tekstiin ja sieltä pois on sikäli yksisuuntaista, että tekstiin tullaan aina toimittajien kautta. Toimittajan ja tekstin välinen nuoli on kuitenkin kaksisuuntainen siksi, että jutun kirjoittaminen on tavallaan vuoropuhelunomaista, ikään kuin toimittajan keskustelua syntymässä olevan tekstin kanssa. Se, mitä tekstiin on jo tullut kirjoittaneeksi, johdattelee tekstin muokkausta edelleen. Lukijan puolella nuoli on kaksisuuntainen siksi, että jokaisessa luku-tilanteessa lukija tavallaan neuvottelee tekstin kanssa siitä, mitä teksti tahtoo sanoa. Teksti ei yksin määrää luentaa, vaikkakin sen juonirakenne tekee yhden luennat toisia todennäköisemmiksi.

KOHDISTAJAT JA KOHTEET

Tarkastelen tässä, millaisiin suhteisiin toimijat asettuvat keskenään juttujen kerronnallisissa tilanteissa ja millä tavalla juttukertoja osallistuu vuorovaikutukseen. En luonnehdi yksittäisiä toimijoita, vaan otan analyysin yksiköksi kahden toimijan (tai toimijan ja kertojan) välisen suhteen.

Kuten yllä todettiin, julkisessa keskustelussa ei useinkaan täsmennetä, mihin aiempaan puheenvuoroon toimijan puhe reagoi tai kenelle se on osoitettu. Tämän vuoksi esimerkiksi Pietilä (2001a, 19) piti vielä ratkaisemattomana kysymyksenä, onko julkinen keskustelu ylipäätään tutkittavissa vuorovaikutteisena prosessina. Hän onnistui kuitenkin erottamaan keskustelusta vuorovaikutuksen *hakemista*, sen *virittämistä* ja siihen *asettumista*. Keskustelun kuva täydentyi edelleen, kun vuorovaikutukseen asettumiseksi hyväksyttiin paitsi ”henkilökohtaisen tason” viittaukset tiettyjen puhujien puheisiin myös ”diskurssitaso” viittaukset tietynsisältöisistä puheenvuoroista rakentuviin diskursseihin. Diskurssitaso viittauksissa ei täsmennetä, kenen henkilön puheenvuoroon viitataan. (Pietilä 2001b; 2002.)

Olen Pietilän kanssa samalla kannalla siinä, että julkisessa keskustelussa myös ”diskurssitaso” viittaukset on syytä ottaa huomioon. Vuorovaikutuksen osapuoliksi tulee tällöin tahoja, joita on luonnehdittava melko yleisillä nimityksillä, kuten vaikkapa ”siltahankkeen vastustajat” tai ”piikayhteiskunnasta huolestuneet”. Erityisesti *vuorovaikusta hakevat* puheenvuorot voivat myös suuntautua julkisuuteen niin yleisesti, ettei niille voi ”julkisuuden” lisäksi määrittellä erityisempää kohdetta.

Yllä kuvatut varaukset huomioon ottaen määrittelen analyysin perusyksiköksi *kohdistaja–kohde -parin*. Kohdistaja on taho, joka esittää näkemyksiä ja kohde on taho, jota nämä näkemykset koskevat tai jolle ne muuten osoitetaan.

Kohdistaja–kohde -pari sisältää jutun rajat ylittävän diakronisen ulottuvuuden, koska kohdistaja tyypillisesti kommentoi kohteen jotain aiempaa tekoa ja voi myös esittää kohteelleen tulevaisuuteen suuntautuvia kysymyksiä tai vaatimuksia. Niin Pietilän yllä kuvattu analyysitapa kuin oma kohdistaja–kohde -analyysinikin ottavat huomioon viestimissä käytävän keskustelun ajallisesti etenevän luonteen paremmin, kuin jos tarkasteltaisiin ainoastaan kussakin jutussa puhuvien toimijoiden välistä vuorovaikutusta.

Kohdistaja–kohde -parien tarkastelussa kiinnostavaa on luonnollisesti se, mitkä tahot esiintyvät kenenkin kohteina. On esimerkiksi havaittu, että valtaa käyttävät toimijat eivät juuri kohdistu argumenttejaan tahoille, joilla on vähemmän valtaa (Pietilä 2001b, 2002; Raittila & Vehmas 2001; Reunanen 2003). Toisaalta on esitetty kritiikkiä viestintävälineen liiallisesta passiivisuudesta sivuillaan esiintyviä tahoja kohtaan (Pietilä & Sondermann 1994).

Kohdistajien ja kohteiden nimeämisen ohella on olennaista tutkia myös sitä, millä tavalla kohdistajat puuttuvat kohteisiinsa. Onko sävy kriittinen vai kiittävä, kysyvä vai vaativa, tai onko kyse pelkästä mielipiteen esittämisestä vai myös sen perustelusta? Kasvokkaista vuorovaikutusta on tutkittu melko paljonkin tältä kannalta, mutta tekstianalyysissä vuorovaikutuksen tällainen erittely on ollut vähäisempää. Ehkä pisimmälle tähän suuntaan viety tutkimus on Kauko Pietilän ja Klaus Sondermannin (1994) *Sanomalehden yhteiskunta* -teos.

Kehittelen seuraavaksi analyysitapaa, jonka avulla voisi luonnehtia kohdistaja–kohde -pareissa muodostuvia suhteita. Nähdäkseni Balesin (1970) vuoro-

vaikutusanalyysissä käytetty kategorisointijärjestelmä antaa hyvän lähtökohdan sopivien muuttujien kehittelyyn. Myös Raittilan (2001b, 143; 2004, 242-248) ehdotus jutun dialogisuuden luokittelusta tarjoaa hyviä virikkeitä.

Bales kehitti menetelmänsä pienryhmävuorovaikutuksen analysointiin, ja sen ytimenä on kaksitoista vuorovaikutusluokkaa, joihin ryhmän jäsenen siirrot (*acts*) luokitellaan. Ryhmän jäsenten asemasta ryhmässä ja heidän persoonallisuuspiirteistään tehdään päätelmiä sen perusteella, kuinka paljon he tekevät kunkin vuorovaikutuskategorian mukaisia siirtoja. Pietilä ja Sondermann (1994, 226–229) sovelsivat Balesin luokkia sanomalehtiaineistoon. Lehden oma vuorovaikutusprofiili osoittautui samantapaiseksi kuin lehdessä esiintyvien toimijoidenkin profiili. Sekä lehti että toimijat pääasiassa selostivat ja opastivat, vaikka Pietilän ja Sondermannin mielestä lehden toimenkuvaan olisi kuulunut ennen muuta kysyminen ja pyytäminen.

TAULUKKO 1. Balesin vuorovaikutusluokkien mukaiset siirrot Pietilän ja Sondermannin sanomalehtiaineistossa sekä Balesin pienryhmäaineistossa. (Pietilä & Sondermann 1994, 227)

	Vuorovaikutusluokat	Lehti	Toimijat	Balesin aineisto
		%	%	%
Myönteinen tunnealue	1. Yhteenkuuluvuuden osoittaminen 2. Vapautuneisuuden osoittaminen 3. Samaa mieltä oleminen	1,4 1,9 1,8	1,9 0,9 3,1	3,4 6,0 16,5
Tehtäväalue, vastausyritykset	4. Ehdotusten tekeminen 5. Mielenpitoen ilmaiseminen 6. Selostaminen, opastuksen antaminen	2,4 13,5 76,3	12,1 23,1 42,6	8,0 30,1 17,8
Tehtäväalue, kysymykset	7. Selostuksen, opastuksen pyytäminen 8. Mielenpitoen kysyminen 9. Ehdotuksen pyytäminen	0,1 0,6 0,1	0,7 0,5 1,0	3,5 2,4 1,1
Kielteinen tunnealue	10. Eri mieltä oleminen 11. Jännittyneisyyden osoittaminen 12. Vihamielisyyden osoittaminen	0,5 1,3 0,1	3,6 8,7 1,8	7,8 2,7 0,7
N		2215	2496	71838
Ei tietoa		2	650	

En ole aivan vakuuttunut siitä, että lehden ja toimijoiden vuorovaikutusprofiilien pitäisi erota Pietilän ja Sondermannin ehdottamalla tavalla, koska lehden kysymykset esitetään paljolti jo ennen jutun tekoa eikä kysymysmuodon esiintyminen tekstissä siksi ole kovin olennaista. Oma kiinnostavuutensa vuorovaikutusmuodoilla kuitenkin on. Ne luonnehtivat yhtä lailla kertojan kuin toimijoidenkin tapaa esiintyä jutuissa. Balesin kategorioiden avulla voisi ehkä selvittää esimerkiksi sitä, ketkä osoittavat yhteenkuuluvuutta kenekin kanssa tai ketkä tekevät ehdotuksia kenelle. Niiden avulla voitaisiin myös luonnehtia tapaa, jolla lehti osallistuu keskusteluun omissa nimissään.

Raittilan dialogisuuserittelyjen lähtökohtana on ajatus, että journalismin tehtävänä on organisoida yhteiskunnallisten ryhmien välistä dialogia (2001b, 142). Hän jäsentää jutun sisäistä dialogisuutta neliportaisella luokituksella, jossa vuorovaikutuksen määrä ja laatu lisääntyvät edettäessä kohdasta a kohtaan d (emt., 143):7

- a) P ja K esiintyvät jutussa erillään toisistaan ja puhuvat eri asioista. (toimijat eivät kohtaa, asiat eivät kohtaa).
- b) P ja K kommentoivat samaa asiaa, mutta eivät käy dialogia vaan esittävät omia monologejaan (asiat kohtaavat, mutta toimijat eivät ole vuorovaikutuksessa keskenään).
- c) P ja K kommentoivat toistensa näkemyksiä, mutta keskustelu jää kesken (toimijat ja asiat kohtaavat ja ovat vuorovaikutuksessa keskenään).
- d) P ja K kommentoivat toistensa näkemyksiä ja keskustelu myös johtaa jonkinlaiseen yhteisymmärrykseen; esimerkiksi niin, että osapuolet tunnistavat toistensa perustelut ja pyrkivät niiden pohjalta eteenpäin (toimijat ja asiat kohtaavat ja ovat vuorovaikutuksessa keskenään, dialogi johtaa osapuolten keskinäisen ymmärryksen kasvuun).

Raittila (emt., 143) toteaa, että toimijat voivat esiintyä samassa jutussa yhtä aikaa useilla luokituksessa kuvatuilla tavoilla. Lisäksi jutuissa, joissa on useita toimijoita, voi toimijoiden välisten keskustelusuhteiden määrittely osoittautua mutkalliseksi. Tähän ongelmaan voisi löytyä apua edellä kuvaamastani kohdistaja–kohde -parista. Siinä ”keskustelusuhte” on jo varsin selkeästi määritelty: kohdistava toimija tarkastelee kohdetta omasta näkökulmastaan. Lisäksi journalistisissa teksteissä on melko harvinaista, että toimijat kommentoivat toisiaan samassa jutussa vastavuoroisesti. Tästä syystä on järkevää tyytyä arvioimaan, kuinka dialoginen kohdistavan toimijan puheenvuoro on kohteena olevaan nähden. Näin voidaan selkeästi määritellä havaintoyksiköksi kohdistaja–kohde -pari.

Balesin ja Raittilan luokittelujen pohjalta voidaan vuorovaikutuksen luonnetta ja dialogisuutta kuvaava muuttujapatteri muovata seuraavasti:

Vuorovaikutussuhde

0. A kertoo kantansa viittaamatta B:hen mitenkään (esim. yleisesti julkisuuteen suunnattu ehdotus)
1. A kertoo B:n sanoista tai teoista ottamatta niihin itse kantaa (kertoo tiedon, mainitsee)
2. A kommentoi B:n sanoja tai toimintaa ottamatta itse varsinaisesti kantaa (analysoi, luonnehtii)
3. A kommentoi B:n sanoja tai toimintaa samanmielisesti
4. A kommentoi B:n sanoja tai toimintaa erimielisesti

Perustelut

0. A ei esitä perusteluja
1. A esittää perusteluja, jotka sivuuttavat B:n näkökannat
2. A esittää perusteluja, joissa se huomioi B:n näkökannat
3. A pyrkii sovittamaan omia ja B:n näkökantoja toisiinsa

Kysymyksen esittäminen

0. Ei kysymystä
1. A esittää B:lle kysymyksen tai pyytää perusteluja

Ehdotuksen tekeminen

0. Ei ehdotusta eikä vaatimusta

1. A tekee B:lle ehdotuksen tai esittää vaatimuksen

Tunnelataus

0. A ei ilmaise B:tä kohtaan myönteisyyttä eikä kielteisyyttä

1. A ilmaisee B:tä kohtaan myönteisyyttä (pelkkää samanmielisyyttä voimakkaammin)

2. A ilmaisee B:tä kohtaan kielteisyyttä (pelkkää erimielisyyttä voimakkaammin)

Analyysissä voidaan valita kulloinkin tarkoituksenmukaisimmalta tuntuva tapa koodata muuttujia. Yksi vaihtoehto on koodata kustakin muuttujasta kaikki ne luokat, jotka perustellusti luonnehtivat kutakin kohdistaja–kohde-paria. Toinen vaihtoehto on koodata se luokka, joka luonnehtii paria parhaiten. Perustelut-muuttujan kohdalla voisi olla erottelukykyisintä koodata ainoastaan kaikkein ”dialogisin” paria kuvaava luokka.

Tällaisen analyysitavan etuna on ensinnäkin se, että havaintoyksikköinä ovat suhteellisen selkeästi määritellyt kohdistaja–kohde-parit, joissa kohdistaja esittää kohdetta omasta näkökulmastaan. Raittilan luokittelusta kehitettyjen vuorovaikutussuhde- ja perustelu-muuttujien avulla voidaan luonnehtia vuorovaikutuksen keskustelevuutta ja harkitsevuutta (ks. Heikkilä & Kunelius 1997). Loput kolme muuttujaa on muokattu Balesin luokista, ja niiden avulla saadaan kohtaavuutta ja harkitsevuutta arvioivien muuttujien tueksi tietoa siitä, mitkä tahot ilmaisevat myönteisyyttä tai kielteisyyttä ketäkin kohtaan ja missä määrin eri tahot tekevät kysymyksiä ja ehdotuksia tai ovat niiden kohteena.

ANALYYSIKOKEILU

Kokeilen yllä esittämiäni muuttujia kahdeksan jutun aineistoon *Helsingin Sanomista*. Jutut käsittelevät Teollisuuden ja työnantajien TT:n helmikuussa 2004 julkaisemaa työllisyysohjelmaa ja sen saamia kommentteja. Aineiston voi katsoa muodostavan pienen aiheelman,⁸ joka alkaa TT:n työllisyysohjelmasta kertovasta uutisesta (HS 26.2.04) ja jatkuu seuraavina päivinä pääkirjoituskommentilla, muut lehdet -palstan jutuilla ja pienellä uutisella Rakenusliiton kommentista. Tarkastelujakson viimeinen juttu on Viikon avaaaja -sarjassa julkaistu STTK:n puheenjohtajan Mikko Mäenpään haastattelu (HS 1.3.04), jossa tämä syyttää työnantajia häikäilemättömyydestä.

TT kritisoi työllisyysohjelmassaan palkankorotusten sitomista keskimääräiseen tuottavuuskehitykseen ja ehdottaa ”vanhakantaisista” korotusmalleista, matalapalkkaeristä, indeksiehdosta ja ansiotarkastelusta luopumista. Vastaavasti olisi kasvatettava yrityskohtaisen järjestelyvaran, tulospalkkauksen ja paikallisen sopimisen merkitystä. Edelleen ansiosidonnaiseen työtömyysturvaan olisi luotava selkeämpi alenema ja sen kesto olisi lyhennettävä. Työn verotusta olisi alennettava kaikissa tuloluokissa ja työn välillisten kustannusten nousu olisi estettävä. Oppisopimuskoulutusta ja avoimille työmarkkinoille johtavaa koulutusta olisi kehitettävä. Sen sijaan yritysten vastik-

keettomista työllistämistuista olisi luovuttava ja tuen edellytyksenä olisi aina oltava yrityksen tukityöllistetyille tarjoama koulutus.

Aihelman asetelma on varsin selkeä. TT:n aloitteiden raportoimisen jälkeen HS antoi niille tukensa pääkirjoituksessaan, mutta arveli niiden kiristävän tuloneuvottelujen ilmapiiriä. HS:n mielestä ei kuitenkaan olisi välttämättä huono asia, vaikkei tulosopimus onnistuisi ja palkoista sovittaisiin liittojen kesken. Muut lehdet -palstalla julkaistut *Aamulehden* ja *Kalevan* kommentit olivat HS:n pääkirjoituksen kanssa samansuuntaisia. Ay-liikkeen edustajat puolestaan torjuivat TT:n ehdotukset joko leimaamalla ne vanhakantaisiksi (Pertti Parmanne, HS 26.2.04) tai työmarkkinakierroksen pohjustukseksi (Rakennusliitto, HS 28.2.04) tai sitten analysoimalla työnantajien ehdotusta hieman perusteellisemmin (Mikko Mäenpää, HS 1.3.04).

LUOKITUSRATKAISUJA

Kirjoittelun koodaaminen yllä kuvatuilla muuttujilla ei ole aivan yksiselitteistä, ja se vaatii lukuisia ratkaisuja ja rajanvetoja. Teoreettisesti kyse on siitä, milloin jutussa esiintyvät tahot katsotaan vuorovaikutuksen osapuoliksi. Lisäksi voidaan tehdä operationaalisia ratkaisuja sen mukaan, millainen rajanveto on analyysin erottelukyvyn ja tulosten tulkittavuuden kannalta paras.

Teoreettisesti on mahdollista perustella ajatusta, että lähes kaikki teksteissä mainitut tahot tavalla tai toisella ovat vuorovaikutuksen osapuolia. Toiset osallistuvat kuitenkin näkyvämmiin ja vaikuttavammin kuin toiset. On myös otettava huomioon, että jutun kertojan rooli on muihin tahoihin verrattuna erilainen: kertoja kertoo kaikkien muiden jutussa esiintyvien tahojen sanoista tai teoista, kun nämä muut tahot puolestaan viittaavat toisiin tahoihin vain rajatumminkin. Kertojaan muut tahot eivät viittaa juuri koskaan.

Otan operationaaliseksi toimijoiden valintakriteeriksi yllä kuvatun vuorovaikutussuhde-muuttujan ja sovellan sitä hieman eri tavoin kertojaan ja muihin toimijoihin. Toimijat ovat mukana tarkastelussa, jos niitä voidaan kuvata millä tahansa muuttujan luokista. Tarkastelusta jäävät siis pois sellaiset toimijat, jotka eivät viittaa toiseen toimijaan, ole toisen toimijan viittauksen kohteena eivätkä myöskään esitä omaa kantaansa. Jutun kertojan taas katson kohdistajaksi silloin, jos se ilmaisee oman mielipiteensä tai analysoi ja luonnehtii toisia toimijoita tai näiden sanoja ja tekoja. Sen sijaan pelkästään toisten sanoista tai teoista kertomista (muuttujan luokka 1) en kertojan kohdalla katso vuorovaikutukseen osallistumiseksi, koska kertoja aina kertoo kaikkien jutussa esiintyvien toimijoiden sanoista ja teoista.

Esimerkiksi uutisessa TT:n työllisyysohjelmasta (HS 26.2.04) kertoja kutsuu TT:n vaatimuksia ”koviksi keinoiksi” ja ”rajuiksi toimiksi”. Onko tässä jo kyse sellaisesta analysoinnista ja luonnehtimisesta, että kertojakin tulisi lukea vuorovaikutuksen osapuoleksi? Uutisen geneerisessä käytännössä kyseiset määreet ehdotetaan tulkittaviksi TT:n ehdotusten riidattomiksi ominaisuuksiksi: kertoja yksinkertaisesti kuvailee, millaisia TT:n ehdotukset ovat. Kyse on kuitenkin selvästi kertojan tekemästä luonnehdinnasta, eikä TT välttämättä itse pitäisi keinojaan erityisen kovina tai rajaina. Tästä syystä pidän luonnehdintoja perusteena muodostaa kertojasta ja TT:stä kohdistaja–kohde-pari, jossa vuorovaikutussuhde-muuttuja saa arvon 2 (analysoi, luonnehtii).

Kohdistaja–kohde -pari on helppo määritellä silloin, kun kohteena on jokin tietty taho. Ongelmallisempaa sen määrittely on tapauksissa, joissa toimija kommentoi jotain näkemystä ilmaisematta sen esittäjää tai jos toimija esittää kantansa viittaamatta mihinkään aiempiin kantoihin. Edellisessä tapauksessa kohteena oleva taho voidaan usein päätellä, tai sitten kohteeksi voidaan merkitä kommentoitavan kannan edustajat yleisesti, esimerkiksi ”työttömyysturvavan puolustajat”. Jos taas toimija ilmaisee mielipiteensä viittaamatta aiempiin kantoihin, voidaan kohteeksi merkitä ”julkisuus”.

Oma pulmansa liittyy tapauksiin, joissa toimija perustelee omaa tai taustajärjestönsä toimintaa. Onko tällöin kyse parista, jossa kohdistajana ja kohteena on kutakuinkin sama taho?

TT:n työmarkkinajohtajan **Seppo Riskin** mukaan esitykset on koottu yhteen, koska ne tukevat toisiaan päätavoitteessa – työllisyyden lisäämisessä. (HS 26.2.04)

Seppo Riski kertoo esimerkkikatkelmassa, miksi TT on koonnut yhteen aiemmin julkaistuja raportteja. Voisi ajatella, että virkkeessä muodostuisi pari, jossa kohdistajan olisi Riski ja kohteena TT. Olen kuitenkin päätenyt ratkaisuun, että silloin kun henkilö puhuu itsestään tai taustaryhmänsä puolesta, kohdistaja–kohde -paria ei näiden kesken synny. Jos sen sijaan toimija arvioi omissa nimissään taustaryhmänsä, tällainen pari muodostuisi. Esimerkkivirkkeessä Riski puhuu TT:n nimissä ja osoittaa sanansa yleisesti julkisuuteen, joten kohdistaja–kohde -pariksi merkitään ”Riski-julkisuus”.

Vuorovaikutukseen osallistumista voi edelleen rajata toimijan kerronnallisella asemalla. Kohdistajaksi hyväksyttäisiin tällöin vain toimija, joka pääsee ”puhumaan” tekstissä. Toisin sanoen kohdistajana voisivat olla vain ne toimijat, joita kertoja esittää suorassa esityksessä, epäsuorassa esityksessä tai näitä läheisesti muistuttavilla tekniikoilla (ks. Reunanen 2003, 165–195).

SAK:lainen Rakennusliitto arvostelee Teollisuuden ja työnantajien TT:n vaatimuksia heikentää työttömyysturvajärjestelmää työllisyyden parantamiseksi. Rakennusliiton mukaan työttömyyskorvausten heikentäminen on vanha tuttu työnantajapuolen esitys, jonka esille nosto oli odotettu pohjustus seuraavaa työmarkkinakierrosta varten. (HS 28.2.04)

Jos toimijoiden kerronnallinen asema huomioidaan, yllä esitetyn katkelman ensimmäisessä virkkeessä ei olisi ainuttakaan kohdistaja–kohde -paria, koska kertoja ei siinä ota kantaa eivätkä toimijat pääse itse puhumaan. Sen sijaan jälkimmäisessä virkkeessä muodostuu pari, jossa Rakennusliitto on kohdistajana ja TT kohteena. Näin on siksi, että virke voidaan tulkita epäsuoraa esitystä vastaavaksi, ja tällöin virke olisi mukaan-sanan jälkeen Rakennusliiton puhetta. Sen sijaan TT ei pääse virkkeessä puhumaan.

Jos toimijoiden kerronnallisia asemia ei oteta huomioon, kohdistaja–kohde -pareja muodostuu luonnollisesti enemmän. Esimerkkikatkelman ensimmäisessä virkkeessä olisi samainen Rakennusliitto-TT -pari, mutta sen lisäksi siinä olisi myös TT-julkisuus -pari, koska TT esittää ehdotuksensa yleisesti julkisuuteen.

On mahdoton sanoa yksiselitteisesti, pitäisikö kohdistajiksi hyväksyä vain ”puhuvat” toimijat. Yllä esitetystä esimerkissäkin TT selvästi tekee ehdotuksen. Toisaalta yhtä selvästi ehdotus on esillä Rakennusliiton kannanotton kehystämänä. TT:n omassa tiedotteessa (25.2.04) ei puhuta työttömyysturvajärjestelmän heikentämisestä, vaan sen muuttamisesta nykyistä enemmän työnhakuun kannustavaksi. Kerronnallisen aseman huomioimista puoltaa sekin, että näin koodauksesta voidaan sulkea pois paljon vaikeasti tulkittavia tapauksia.

Tässä kokeilussa katsoin kohdistajiksi vain ne toimijat, jotka pääsevät jutussa puhumaan eli joita esitetään suorana tai epäsuorana esityksenä tai tätä lähellä olevilla tekniikoilla (X:n mukaan, X:n mielestä jne.). Kukin kohdistaja–kohde -pari muodosti yhdessä jutussa yhden havaintoyksikön. Koodasin kullekin havaintoyksikölle kustakin muuttujasta sen luokan, joka parhaiten luonnehti havaintoyksikköä. Perustelut-muuttujan kohdalla merkitsin kuitenkin kaikkein ”dialogisimman” luokan. Tein näin siinäkin tapauksessa, että suurimmassa osassa juttua muut luokat olisivat luonnehtineet havaintoyksikköä paremmin. Määrittelin tällä tavoin kohdistaja–kohde -parit kaikista kahdeksasta jutusta, ja pareja löytyi yhteensä 21.

Koodausten perusteella tehdyt taulukoinnit antavat pohjaa arvioida juttujen vuorovaikutteisuutta. Taulukoinnit kertovat, ketkä ovat jutuissa kenenkin tarkastelun kohteena, millainen osapuolten suhde on (vuorovaikutussuhde-muuttuja) ja millä tavoin kohdistajat perustelevat kantaansa ja ottavat huomioon kohteensa perusteluja. Analyysin avulla saadaan myös tietää, ketkä teksteissä tekevät kysymyksiä ja ehdotuksia ja kuinka paljon he niitä tekevät. Edelleen saadaan kuva siitä, missä määrin eri tahot osoittavat toisiaan kohtaan myönteisyyttä tai kielteisyyttä.

LUOKITUSTEN TULOKSIA

Esitän seuraavaksi luokittelujen tulokset ja täsmennän samalla luokitteluperusteita. Tarkoitukseni on havainnollistaa analyysitapaa ja antaa aavistus siitä, millaisia tuloksia analyysin avulla voi saada laajemmasta aineistosta.

Luokittelin kohdistajat ja kohteet taustaryhmittäin työnantajien, ay-liikkeen, hallituksen, eduskunnan ja viestinten edustajiin. Lisäksi kohdistajana toimi jutun kertoja ja kohteena ”julkisuus”.⁹ Kohdistajat ja kohteet jakautuivat taulukon 2 mukaisesti:

TAULUKKO 2. Kohdistajat ja kohteet taustaryhmittäin.

	Kohteet				
	Ay-liike	Hallitus	Työnantajat	”Julkisuus”	Kohdistajana yht.
Kohdistajat	N	N	N	N	N
Ay-liike			4	1	5
Eduskunta	1				1
Työnantajat				4	4
Viestimet	2	1	2		5
Kertoja	2	1	2	1	6
Kohteena yht.	5	2	8	6	21

Taulukko havainnollistaa, miten yllä esitetyn analyysin avulla on mahdollista kuvata, ketkä ovat kenenkin kohteena julkisessa keskustelussa. Tässä koeaineistossa työnantajat luonnollisesti olivat eniten kohteena, koska kirjoittelussa oli kyse TT:n työllisyysohjelmasta ja sen kommentoinnista.

TAULUKKO 3. Vuorovaikutussuhteet kohdistaja–kohde -pareissa.

Vuorovaikutussuhde	N
0. A kertoo kantansa viittaamatta B:hen	6
1. A kertoo B:stä ottamatta itse kantaa	3
2. A kommentoi B:tä ottamatta itse kantaa	5
3. A kommentoi B:tä samanmielisesti	2
4. A kommentoi B:tä erimielisesti	5
Yhteensä	21

Vuorovaikutussuhde kuvaa, millä tavoin kohdistaja (A) huomioi kohteensa (B) näkökulmaa. Jos kohdistaja ei viittaa kohteeseensa mitenkään, kyse voi olla keskustelun avauksesta, vaikkapa yleisesti julkisuuteen suunnatusta ehdotuksesta. Esimerkiksi TT:n työllisyysohjelma oli tällainen julkisuuteen suunnattu avaus. Toisinaan kohdistaja taas mainitsee kohteensa tai kertoo tätä koskevan tiedon ottamatta kantaa kohteen sanoihin tai tekoihin (muuttujan luokka 1). Esimerkiksi Aamulehti kohdistaa HS:n muut lehdet -palsalla puheensa hallitukseen tällä tavoin:

”Työelämän muista uudistuksista on sovittava eri yhteydessä ja hallituksen tehtävä on toimia siinä päänavaajana.” (HS 28.2.04)

Vaikka kohdistaja ei ota kantaa kohteensa sanoihin tai tekoihin, se voi kuitenkin esittää tälle kysymyksen tai tehdä ehdotuksen, kuten yllä esitetystä esimerkissä. Samassa jutussa *Aamulehti* kommentoi TT:tä ja SAK:ta ottamatta edelleenkin varsinaisesti itse kantaa (muuttujan luokka 2). Kyse on pääkirjoituksille luonteenomaisesta analysoinnista ja luonnehdinnasta:

”Palkansaajajärjestön mielestä työnantajaleiri käyttää työttömyyttä savuverhona kaivaessaan koipussista kaikki vanhat työnantajatemput murentaakseen työntekijöiden sopimusturvaa.”

”Pelin henkeen kuuluu, että tuloneuvottelujen lämmittelykieroksella pöytään lyödään kovia tavoitteita ja käytetään värikästä kieltä. Tällä kertaa tosin nokittelu vaikuttaa tavanomaistakin kovemmalta.”

”Tältä pohjalta keskitettyä kolmikantaratkaisua on turha toivoa.” (HS 28.2.04)

Erona edelliseen esimerkkiin on se, että nyt *Aamulehti* kommentoi ja luonnehtii työmarkkinajärjestöjen tekemisiä, kun edellisessä esimerkissä se teki hallitukselle ehdotuksen kommentoimatta tai luonnehtimatta hallituksen sanoja tai tekoja lainkaan.

Jos kohdistaja ottaa kantaa kohteeseensa, kommentointi voi olla joko samanmielistä tai erimielistä. Esimerkkiaineistossa lehdet kommentoivat TT:n ehdotusta usein samanmielisesti. Erimielisiä TT:hen kohdistuvia kommentteja taas esittivät tyypillisesti ay-liikkeen edustajat.

Vuorovaikutussuhde ei vielä varsinaisesti mittaa keskustelun dialogisuutta. Sen sijaan perustelut-muuttujan voi ajatella tällaiseksi mittariksi. Perustelujen esittämistä sinänsä voi jo pitää jonkinlaisena pyrkimyksenä tehdä omia ajatuksia toisillekin ymmärrettäväksi. Jos näissä perusteluissa lisäksi huomioidaan toisen osapuolen näkökanta, vuorovaikutus on entistä dialogisempaa. Kaikkein dialogisinta vuorovaikutus on silloin, jos kohdistaja pyrkii sovittamaan omia ja kohteensa näkökantoja toisiinsa. Löysin esimerkkiaineistosta kaksi tällaista tapausta. Ensimmäinen oli HS:n pääkirjoituksessa, jossa kertoja kontekstoi TT:n ehdotuksia maailmantalouden globalisaatioon ja teollisuuden rakennemuutokseen liittyvillä seikoilla. Vaikka pääkirjoituksessa kertojan ja TT:n vuorovaikutussuhde oli samanmielinen, näkökannat poikkesivat toisistaan kuitenkin sen verran, että kyse oli yhden näkökannan sijasta kahden näkökannan sovittamisesta toisiinsa. Toinen tapaus on Viikon avaaja -jutusta, jossa STTK:n puheenjohtaja Mikko Mäenpää erimielisyydestä huolimatta pyrki sovittamaan omia ja TT:n näkökantoja toisiinsa:

STTK on valmis laajentamaan yrityskohtaista sopimista, mutta ei ilman pelisääntöjä. Niissä on sovittava luottamusmiesten toiminta-oikeuksista ja toimivasta yt-menettelystä, luotava tulospalkkioiden pelisäännöt sekä haettava liikkuvia palkanosia, joilla otetaan vastaan yritysten suhdannemuutoksia. (HS 1.3.04)

Pääosin jutussa Mäenpää sivuuttaa ja torjuu TT:n näkökannat, mutta koska perustelut-muuttujan luokista koodataan ”dialogisin”, määrittelin Mäenpää-TT -parin vuorovaikutussuhteen yllä lainatun katkelman perusteella näkökantoja toisiinsa sovittavaksi.

TAULUKKO 4. Kohdistajan esittämät perustelut.

Perustelut	N
0. Kohdistaja ei esitä perusteluja	6
1. Kohdistajan perustelut sivuuttavat kohteen näkökannat	12
2. Kohdistajan perustelut huomioivat kohteen näkökannat	1
3. Kohdistaja sovittaa omia ja kohteen näkökantoja toisiinsa	2
Yhteensä	21

Perustelut-muuttujaa voi pitää jonkinmoisena tekstin dialogisuusmittarina. Koska dialogisuus on olematonta muuttujan arvolla nolla ja se lisääntyy muuttujan arvon kasvaessa kolmeen, dialogisuustunnusluvuksi voisi sopia muuttujan keskiarvo. Tutkimuksissa voitaisiin vaikkapa vertailla muuttujan keskiarvoja eri lehdissä tai eri taustaryhmiä edustavien kohdistajien tai kohteiden kesken. Esimerkkiaineistossa ”dialogisuuskeskiarvo” on 1,0. Esimerkkiaineiston perusteella näyttää lisäksi siltä, että kohdistajat tyypillisimmin esittävät jonkinlaisia perusteluja, mutta harvoin huomioivat kohteensa näkökantoja.

Pietilän ja Sondermannin (1994) mukaan sanomalehden toimenkuvaan tulisi kuulua ennen muuta kysyminen ja pyytäminen. Heidän tekemänsä Balesin vuorovaikutuskategoria-analyysin perusteella lehti kuitenkin lähinnä vain selosti ja esitti toisinaan mielipiteitä. Sama päti lehdessä esiintyneisiin toimijoihin. Kysymysten osuus oli prosentin luokkaa (ks. edellä taulukko 1).

Sanomalehtitoimittaja luonnollisesti esittää kysymyksensä haastattelutilanteissa ja kirjaa juttuun yleensä vain saamia vastauksia. Usein haastateltavalta ei kuitenkaan saa kunnollisia vastauksia, ja tällöin yksi keino tuoda tämä esiin on kirjoittaa kysymys juttuun näkyviin. Jutuissa esiintyvät toimijat taas voivat haastaa kysymysten avulla toisiaan keskusteluun. Lehdessä julkaistut kysymykset voisivat siis monissa tilanteissa olla hyvä keino viedä keskustelua eteenpäin. Esimerkkiaineiston 21 kohdistaja–kohde -parista kuitenkin ainoastaan yhdessä esitettiin kysymys, ja sekin oli lähinnä retorinen:

”Haluaako työnantaja, että me alennetaan palkat Viron ja Romanian palkkojen tasolle? Minimipalkkaa saavilla työntekijöillä on jo nyt ihan riittävästi toimeentulovaikeuksia”, sanoo STTK:n puheenjohtaja Mikko Mäenpää. (HS 1.3.04)

Kysymysten ohella toinen tapa virittää keskustelua on ehdotuksen tekeminen. Sanomalehtiteksteissä se näyttää selvästi kysymistä yleisemmältä. Pietilän ja Sondermannin aineistossa ehdotuksia oli lehden siirroista 2,4 prosenttia ja toimijoiden siirroista 12,1 prosenttia. Tässä käsillä olevan esimerkkiaineiston kohdistaja–kohde -pareista kahdeksassa tehtiin ehdotus, eli yli kolmannes pareista sisälsi ehdotuksen. TT luonnollisesti esitti ehdotuksia työllisyysohjelmassaan, mutta myös HS:n kertoja esitti pääkirjoituksessa ehdotuksen sekä *Aamulehti* ja *Kaleva* muut lehdet -palstalla:

Tulokierrosten välillä on tapana käyttää koviakin puheenvuoroja neuvottelujärjestelmän uudistamisen tarpeesta. Nykyisiä puhesävyjä ei kuitenkaan pidä vähätellä. Suomen selviytyminen kilpailukykyisenä hyvinvointiyhteiskuntana uusissa olosuhteissa edellyttää vanhojen rakenteiden muuttamista ja yrittäjyyden edistämistä. Silloin pitäisi myös pystyä katsomaan ongelmia kokonaisuutena ja katsoa myös niitä asioita, joita on totuttu pitämään koskemattomina. (HS, pääkirjoitus 27.2.04)

”Työelämän muista uudistuksista on sovittava eri yhteydessä ja hallituksen tehtävä on toimia siinä päänavaajana.” (*Aamulehti* HS:n muut lehdet -palstalla 28.2.04)

Vuorovaikutusta luonnehtii luonnollisesti myös se, ilmaiseeko kohdistaja kohteeseensa myönteisyyttä tai kielteisyyttä. Tekemässäni luokittelussa edellytin tunnelataukselta suhteellisen voimakkaita tunnusmerkkejä. En esimerkiksi katsonut pelkästään samaa tai eri mieltä olemista tällaiseksi tunnelataukseksi ellei näitä tavalla tai toisella korostettu. Korostamaton samantielisyys ja erimielisyys käy ilmi jo vuorovaikutussuhde-muuttujasta.

TAULUKKO 5. Kohdistajan ilmaisema tunnelataus.

Tunnelataus	N
0. Kohdistaja ei ilmaise tunnelatausta	15
1. Kohdistaja ilmaisee myönteisyyttä	2
2. Kohdistaja ilmaisee kielteisyyttä	4
Yhteensä	21

Seuraavissa esimerkeissä myönteisyyttä ilmaisee ensin Rosa Meriläinen Mikko Mäenpäätä kohtaan ja sitten *Kaleva* TT:tä kohtaan:

”STTK:n Mikko Mäenpää oli puhumassa samapalkkaisuudesta. Olen heikkona tasa-arvosta puhuviin miehiin”, huokaa nettipäiväkirjassaan kansanedustaja Rosa Meriläinen (vhr). (HS 1.3.04)

”Vaatimukset ovat kovia, kun ne esitellään yksissä kansissa. Erityisesti ajatus solidaarisesta palkkapolitiikasta luopumiseksi on kova Suomen oloissa. TT:n kantaa kuitenkin tukevat monet tosiasiat, esimerkiksi se, ettei työttömyyttä ole saatu alenemaan kunnolla edes talouskasvun huippuvuosina, kun rakenteisiin ei ole uskallettu tarttua. Nyt työttömyyden nujertaminen on paljon vaikeampaa, kun talouskasvu on hidasta. Kun vanhat konstit eivät riitä eivätkä tepsii, tarvitaan pussillinen uusia. Eikö olisi jo aika kokeilla TT:n keinoja?” (HS 1.3.04)

Meriläisen lausuma on hienoisesta ironisuudestaan huolimatta selvästi Mäenpäätä kohtaan myönteinen. Sen sijaan Kalevan lausuman latausta on vaikeampi ratkaista. Katsoin kuitenkin Kalevan ilmaisevan myönteisyyttä, koska katkelmassa korostetaan samanmielisyyttä TT:n kanssa. Tähän viittaa erityisesti lopun retorinen kysymys¹⁰ samoin kuin se, että *Kaleva* toteaa *monien tosiasioiden* tukevan TT:n kantaa.

Kaikissa kielteisyyttä ilmaisevissa pareissa kohdistajana oli ay-liikkeen edustaja ja kohteena TT. Kahdessa parissa kohdistajana oli SAK:n Pertti Parmanne, yhdessä Rakennusliitto ja yhdessä STTK:n Mikko Mäenpää. Kaikissa tapauksissa kohdistajat käyttivät myös selvästi kielteisiä ja paikoin tunteenomaisia ilmauksia TT:tä kohtaan.

TÄSTÄ ETEENPÄIN

Yllä tekemilläni erittelyillä aineistosta saadaan systemaattinen kokonaiskuvaus, ja niiden nojalla voi myös tehdä vertailuja eri lehtien tai toimijoiden taustaryhmien kesken. Täydentävät laadulliset ja esimerkittävät analyysit ovat kuitenkin luultavasti tarpeen, sillä esittelemäni luokitukset ovat tulkinnanvaraisia, eivätkä ne saa kunnolla otetta tekstien ristikkäisistä ja epäsuorista viittaussuhteista.

Nyt käsillä olleessa esimerkkiaineistossa luokittelu osoittaa, että ay-liike kohdistaa siinä näkökulmansa lähes yksinomaan työnantajiin ja työnantajat puolestaan julkisuuteen yleensä. Juttukertoja ja viestimet kohdistavat näkö-

kulmansa useimpiin muihin tahoihin, mutta eivät kuitenkaan toisiin viestimiin. Kohdistaja–kohde -parien vuorovaikutussuhteista erottuu selvästi ay-liikkeen ja työnantajien välinen suhde, jossa ay-liike kommentoi työnantajia erimielisesti. Työnantajat puolestaan esittävät ehdotuksensa julkisuuteen kommentoimatta minkään toisen tahon sanoja tai tekoja. Perusteluja esitettiin, mutta niissä huomioitiin kohteen näkökantoja vain harvoin.

Hieman laajemmasta tai eri tiedotusvälineistä poimitussa aineistossa yllä kuvattu luokittelu voisi antaa pohjaa vertailuille, joilla luonnehdittaisiin eri viestimissä käydyin keskustelun dialogisuutta ja eri toimijaryhmille tyypillistä roolia keskustelussa. Eri ajankohdista poimitun aineiston avulla olisi vastaavasti mahdollista vertailla vuorovaikutuksen ja sen luonteen historiallista muutosta.

Analyysia voisi jatkaa tyyppittelemällä erilaisia vuorovaikutusprofileja. Viiden muuttujan arvot voivat muodostaa kaikkiaan 240 erilaista yhdistelmää, joista todennäköisesti vain muutamat ovat tyypillisiä ja jotkin esiintyvät tuskin koskaan. Esimerkkianalyysissä muuttuja-arvojen erilaisia yhdistelmiä oli kaikkiaan kolmetoista. Useimmin eli kolmesti toistuivat yhdistelmät ”20000” ja ”41002”. Yhdistelmässä ”20000” kohdistaja siis kommentoi kohdettaan ottamatta itse varsinaisesti kantaa (2) ja esittämättä enempää perusteluja (0), kysymyksiä (0), ehdotuksia (0) kuin tunnelatauksiakaan (0). Tätä profiilia edusti kertoja-TT -pari uutisessa, jossa kertoja luonnehti TT:n ehdottamia toimia rajuiksi (HS 26.2.04) sekä *Aamulehti*-TT ja *Aamulehti*-SAK -parit, joissa *aamulehti* kommentoi TT:n ja SAK:n toimia. Tätä voisi kutsua vaikkapa *puntarivaksi* vuorovaikutusprofiiliksi¹¹

Yhdistelmässä ”41002” kohdistaja kommentoi kohdettaan erimielisesti (4), sivuuttaa perusteluissa kohteensa näkökannat (1), ei esitä kysymystä (0) eikä ehdotusta (0) mutta ilmaisee kohdettaan kohtaan kielteisyyttä (2). Tämän voisi nimetä *torjuvaksi* vuorovaikutusprofiiliksi, ja aineistossa sellaisia olivat Pertti Parmanteen ja TT:n muodostama pari kahdessa jutussa sekä Rakennusliiton ja TT:n pari yhdessä jutussa.

Suuremmasta aineistosta vastaavia tyypillisiä vuorovaikutusprofileja löytyisi todennäköisesti enemmänkin. Profiilien luokittelussa voitaisiin käyttää hyväksi sopivaa tilastollista menetelmää.¹² Erittelyn ongelmana on kuitenkin luokitusperusteiden tulkinnanvaraisuus. Luokituskriteereissä on vielä kosolti täsmentämistä, ja senkin jälkeen tuloksia tulkitessa on syytä palata aineistoon ja havainnollistaa tuloksia esimerkkien laadullisen analyysin avulla.

Viitteet

- 1 Kiitän Mika Renvallia artikkelia edistäneistä kommenteista.
- 2 Tarkoitan toimijoilla jutuissa esiintyviä tahoja.
- 3 Tarkoitan kertojalla viestimen omaa ”puhetta” erotukseksi niistä tekstiosuuksista, joissa esitetään muiden tahojen, ts. toimijoiden, puhetta. (Ks. tarkemmin Reunanen 2003, 165–175.)
- 4 Sähköisissä välineissä puhujat puhuvat omalla äänellään, mutta niissäkin puhetta kehystävät väline ja sen asettamat ehdot. Etnometodologisen keskusteluanalyysin suosikkikohteita ovatkin olleet television keskusteluohjelmat ja uutishaastattelut (ks. esim. Heritage, Clayman & Zimmerman 1988; Drew & Heritage 1992; Aslama 1998). Näissä tutkimuksissa välineen asettamat ehdot käsitetään keskustelun institutionaaliseksi kontekstiksi vähän samaan tapaan kuin vaikkapa lääkärin vastaanottoilanteeseen liittyvät ehdot mielletään potilaan ja lääkärin vuorovaikutuksen institutionaaliseksi kontekstiksi.

- 5 Tässä artikkelissa käytän julkisuus-sanaa väljästi viittaamaan yhteiskunnallisen keskustelun piiriin, josta viestimissä esitetyihin puheenvuoroihin voidaan tavalla tai toisella reagoida. Artikkelissa esittämäni analyysimenetelmä soveltuu julkisuusteoreettisilta lähtökohdiltaan erilaisiin tutkimuksiin, eikä tässä siksi ole tarpeen sitoutua mihinkään tiettyyn julkisuusikäilyyn. Käsitellen julkisuus-käsitettä tarkemmin aiemmassa tutkimuksessani (Reunanen 2003, 36–47).
- 6 Pietilän ja Ridellin esittämistä kaavioista omani eroaa lähinnä siinä, että viittaan sisäistekijällä ja sisäislukijalla kunkin jutun kokonaistulkintaan, juttukohtaiseen juonirakenteeseen, joka kontekstoi niin kertojan kuin toimijoidenkin puhetta. Kyse on siis yksittäisen jutun yhdestä tasosta. Pietilä ja Ridell taas tarkoittavat sisäistekijän ja sisäislukijan tasolla geneerisiä konventioita, jotka puutteistavat tekstien koostamista ja niiden lukemista. Omassa kuviossani genre ei muodosta tiettyä tekstin tasoa, vaan kyse on konventioista, joiden tunnuspiirteitä voi löytää kaikilta tekstin tasoilta.
- 7 Raittila (2004, 238–248) soveltaa luokittelua väitöskirjassaan suomalaisen valtaväestön ja venäläisen vähemmistön väliseen dialogisuuteen uutisjutuissa. Raittila päätyy pitämään sitä hyvin ongelmallisena vuorovaikutuksen kuvaajana ainakin silloin, jos sitä ei täydennetä verbaalisten ja kuvallisten ilmaisukeinojen laadullisella analyysillä (emt., 291–292). Kriittikki pätee myös tässä esittämääni erittelytapaan: jutuissa on muutakin kuin erittelyn kuvaamaa dialogisuutta.
- 8 Kutsun aihehmaksi toisiinsa kytkeytyvistä juttuaiheista muodostuvaa jatkumoa. Ks. Reunanen 2003, 143–157.
- 9 ”Julkisuus” merkittiin kohteeksi silloin, kun toimija teki puheessaan jonkin vuorovaikutussuhde-muuttujassa luokitellun teon mutta ei kohdistanut tai osoittanut sitä millekään erityiselle taholle. Kertoja on lehden ”omaa puhetta”. Viestimiksi taas on luokiteltu viestimet ja niiden edustajat, jotka mainitaan lehdissä. Esimerkiksi Kaleva ja Aamulehti HS: n muut lehdet -palstalla on luokiteltu viestimiksi.
- 10 Koodasin tämän retorisen kysymyksen ehdotukseksi, koska se tehtävältään on pikemminkin ehdotus kuin kysymys. Edellä kuvaamani Mikko Mäenpään työnantajille osoittama kysymys palkkojen alentamisesta Viron ja Romanian tasolle taas on pikemminkin kysymys kuin ehdotus. Mäenpään voi ajatella tivaavan työnantajilta perusteluja ehdotuksilleen, kun taas Kaleva ei niinkään kaipaa perusteluita, vaan tekee retorisella kysymyksellään tosiaankin ehdotuksen.
- 11 Vrt. Pietilä & Sondermann 1994, 223–226.
- 12 Tällainen menetelmä voisi olla esimekiksi Latent Class Analysis. Menetelmän tämänkaltaisesta soveltamisesta ks. Reunanen 2003 sekä Reunanen & Suikkanen 1999.

Kirjallisuus

- Aslama, Minna (1998)** Vuorojen karusellissa. Näkökulma televisiokeskustelujen vuorovaikutukseen. Teoksessa Kantola, Anu & Moring, Inka & Väliverronen, Esa (toim.) Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan. Lahti: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.
- Bales, Robert F. (1970)** Personality and interpersonal behavior. New York etc.: Holt, Rinehart and Winston.
- Drew, Paul & Heritage, John (1992)** Talk at work. Interaction in institutional settings. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fairclough, Norman (1997/1995)** Miten media puhuu. Alkuteos: Media Discourse. Suomentaneet Virpi Blom & Kaarina Hazard. Tampere: Vastapaino.
- Habermas, Jürgen (1987/1982)** Kommunikatiivisen toiminnan käsitteen tarkastelua. Esitelmä filosofisessa seminaarissa Freie Universitätissä Berliinissä. Teoksessa Habermas, Jürgen: Järki ja kommunikaatio. Tekstejä 1981–1985. Valinnut ja suomentanut Jussi Kotkavirta. Helsinki: Gaudeamus.
- Heikkilä, Heikki & Kunelius, Risto (1997)** Julkisen journalismin äärellä. Ajatuskokeita pääsyn, keskustelun ja harkinnan käsitteillä. Tiedotustutkimus 20:4, 4–21.

- Heritage, John C., Clayman, Steven & Zimmermann, Don H. (1988)** Discourse and message analysis. The micro-structure of mass media messages. Teoksessa Hawkins, Robert P., Wiemann, John M. & Pingree, Suzanne (toim.) *Advancing communication science: merging mass and interpersonal processes*. Sage annual reviews of communication research, vol 16. Newbury Park etc.: Sage.
- Kunelius, Risto (1996)** The news, textually speaking. Writings on news journalism and journalism research. Acta Universitatis Tamperensis, ser A vol. 520. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Luostarinen, Heikki (1994)** Mielen kersantit. Julkisuuden hallinta ja journalistiset vastastrategiat sotilaallisissa konflikteissa. Juva: Hanki ja jää.
- Matikainen, Janne (2002)** Vuorovaikutus verkossa. Verkkopohjaiset oppimisympäristöt vuorovaikutuksen näyträmöinä. Toinen painos. Helsinki: Palmenia-kustannus.
- Pellizzoni, Luigi (2001)** The myth of the best argument: power, deliberation and reason. *British Journal of Sociology* 52:1, 59–86.
- Pietilä, Kauko & Sondermann, Klaus (1994)** Sanomalehden yhteiskunta. Tampere: Vastapaino.
- Pietilä, Veikko (1995/1991)** Onko narratologia vihreämpää aidan journalistiselta puolelta? Teoksessa Pietilä, Veikko: Kertomuksia uutisista, uutisia kertomuksista. Kirjoituksia kolmelta vuosikymmeneltä. Tiedotusopin laitoksen julkaisuja, sarja A 86. Tampere: Tampereen yliopisto, 65-81.
- Pietilä, Veikko (1995)** Kertomuksia uutisista, uutisia kertomuksista. Kirjoituksia kolmelta vuosikymmeneltä. Tiedotusopin laitoksen julkaisuja, sarja A 86. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Pietilä, Veikko (2001a)** Reflections on public discussion in the mass media. *Nordicom Review* 22:1, 11-21.
- Pietilä, Veikko (2001b)** Yleisönosasto ja Internet keskusteluareenoina. *Tiedotustutkimus* 24:2, 18-33.
- Pietilä, Veikko (2002)** Siltasotaa Tampereella – julkinen keskustelu Koskenniskan siltahankkeesta. *Kunnallistieteellinen aikakauskirja* 30:2, 136–153.
- Raittila, Pentti (toim.) (2001a)** Mediat ydinjätettä hautaamassa. Eri intressiryhmien julkisuuteen pääsy, dialogi ja argumentointi ydinjätteen loppusijoitusta koskevassa keskustelussa 1999–2001. Tiedotusopin laitoksen julkaisuja, sarja C 34. Tampere: Tampereen yliopisto, Journalismin tutkimusyksikkö.
- Raittila, Pentti (2001b)** Ydinjätteen sijoitusta koskevan eduskuntakäsittelyn argumentaatio lehdissä ja televisiossa. Teoksessa Raittila, Pentti (toim.) Mediat ydinjätettä hautaamassa. Eri intressiryhmien julkisuuteen pääsy, dialogi ja argumentointi ydinjätteen loppusijoitusta koskevassa keskustelussa 1999-2001. Tiedotusopin laitoksen julkaisuja, sarja C 34. Tampere: Tampereen yliopisto, Journalismin tutkimusyksikkö.
- Raittila, Pentti (2004)** Venäläiset ja virolaiset suomalaisten Toisina. Tapaustutkimuksia ja analyysimenetelmien kehittelyä. Tampere: Tampere University Press.
- Raittila, Pentti & Vehmas, Susanna (2001)** Ydinjätkekeskustelu sanomalehdissä ja televisiossa 1999–2001. Teoksessa Raittila, Pentti (toim.) Mediat ydinjätettä hautaamassa. Eri intressiryhmien julkisuuteen pääsy, dialogi ja argumentointi ydinjätteen loppusijoitusta koskevassa keskustelussa 1999–2001. Tiedotusopin laitoksen julkaisuja, sarja C 34. Tampere: Tampereen yliopisto, Journalismin tutkimusyksikkö.
- Renvall, Mika (2000)** Journalismi julkisena keskusteluna: tapaustutkimus Hervanta-kirjoittelusta. Teoksessa Kunelius, Risto (toim.) Juttuja lähiöstä. Tiedotusopin laitoksen julkaisuja, sarja A 93. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Renvall, Mika & Reunanen, Esa (1999)** Yhteisö totuutta metsästämissä. *Journalismi julkisen keskustelun kehyksenä*. Tiedotustutkimus 22:3, 76–91.
- Reunanen, Esa (1995)** Merkitysympäristö ja uutisgenren säännöt. Ympäristöverot Aamulehdessä ja Helsingin Sanomissa. Julkaisematon tiedotusopin lisensiaatintutkimus. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Reunanen, Esa (2003)** Budjettijournalismi julkisena keskusteluna. Tekstianalyttisiä näkökulmia suomalaisen ja ruotsalaiseen budjettikirjoitteluun. Tampere: Tampere University Press.
- Reunanen, Esa & Suikkanen, Risto (1999)** Latent Class Analysis: Wandering in latent space. Diskussionsbeiträge 44 der Projektgruppe Friedensforschung. Konstanz: Universität Konstanz.
- Ridell, Seija (1990)** Miten uutinen puhuttelee? Uutisen ja yleisön suhteen tarkastelua diskursiiviselta kannalta. Tiedotusopin laitoksen julkaisuja, sarja A 63. Tampere: Tampereen yliopisto.

- Ridell, Seija (1994) Kaikki tiet vievät genreen. Tutkimusretkiä tiedotusopin ja kirjallisuustieteen rajamaastossa. Tiedotusopin laitoksen julkaisuja, sarja A 82. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Ridell, Seija (1998) Tolkullistamisen politiikka. Televisioutisten vastaanotto kriittisestä genrenäkökulmasta. Acta Universitatis Tamperensis 617. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Sarja, Anneli (2000) Dialogioppiminen pienryhmässä. Opettajaksi opiskelevien harjoitteluprosessi terveydenhuollon opettajankoulutuksessa. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 160. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Utriainen, Maritta (2002) Keskusteluareena ja puhujapöytä. Sanomalehti Karjalaisen ja Iltalehden rasismikirjoittelu julkisena keskusteluna. Tiedotusopin julkaisematon pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.